

Justitieutskottets betänkande 2020/21:JuU8

En tydligare koppling mellan villkorlig frigivning och deltagande i återfallsförebyggande åtgärder

Sammanfattning

Utskottet föreslår att riksdagen antar regeringens förslag till ändring i brottsbalken. Lagändringen syftar till att åstadkomma en tydligare koppling mellan tidpunkten för villkorlig frigivning och deltagande i återfallsförebyggande åtgärder.

Förslaget innebär att den villkorliga frigivningen ska kunna skjutas upp i större utsträckning än idag för den som under anstaltstiden inte deltar i eller missköter återfallsförebyggande åtgärder eller andra åtgärder som kan hjälpa den dömda att anpassa sig i samhället. Vidare föreslås utökade möjligheter att skjuta upp den villkorliga frigivningen även vid annan misskötsamhet under verkställighetstiden.

Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 maj 2021.

Utskottet föreslår även ett tillkännagivande till regeringen med anledning av motionsyrkanden. Enligt utskottet bör reglerna skärpas ytterligare så att presumtionen för villkorlig frigivning tas bort och ersätts med ett system där större hänsyn tas till hur den intagne skött sig under verkställigheten av ett fängelsestraff. Andra begränsningar som bör övervägas är att villkorlig frigivning ska kunna komma i fråga tidigast efter tre fjärdedelar av strafftiden och aldrig för den som har återfallit i brott. I denna del finns en reservation (S, V, MP).

Utskottet föreslår att riksdagen avslår övriga motionsyrkanden.

I betänkandet finns totalt nio reservationer (S, M, SD, V, KD, MP).

Behandlade förslag

Proposition 2020/21:18 En tydligare koppling mellan villkorlig frigivning och deltagande i återfallsförebyggande åtgärder.

Tolv yrkanden i följdmotioner.

Nio yrkanden i motioner från allmänna motionstiden 2020/21.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut	4
Redogörelse för ärendet	6
Utskottets överväganden.....	7
En tydligare koppling mellan villkorlig frigivning och deltagande i återfallsförebyggande åtgärder	7
Reservationer	19
1. En tydligare koppling mellan villkorlig frigivning och deltagande i återfallsförebyggande åtgärder, punkt 1 (V).....	19
2. Presumtionen för villkorlig frigivning, punkt 2 (S, V, MP).....	20
3. Villkorlig frigivning vid synnerligen allvarlig brottslighet, punkt 3 (SD)	21
4. Vägran att underkasta sig medicinsk behandling, punkt 4 (M, SD, KD).....	21
5. Deltagande i viss utbildning, punkt 5 (M, SD, KD)	22
6. Farlighetsbedömning före villkorlig frigivning, punkt 6 (M, SD, KD).....	22
7. Antal dagar som den villkorliga frigivningen kan skjutas upp, punkt 7 (M, KD)	23
8. Frivårdsinsatser för den som inte frigives villkorligt, punkt 8 (M, KD).....	23
9. Utvärdering av aktuell lagstiftning, punkt 9 (M, KD)	24
<i>Bilaga 1</i>	
Förteckning över behandlade förslag	25
Propositionen	25
Följdmotionerna	25
Motioner från allmänna motionstiden 2020/21	26
<i>Bilaga 2</i>	
Regeringens lagförslag	28

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. En tydligare koppling mellan villkorlig frigivning och deltagande i återfallsförebyggande åtgärder

Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i brottsbalken.

Därmed bifaller riksdagen proposition 2020/21:18 och avslår motion 2020/21:3718 av Linda Westerlund Snecker m.fl. (V).

Reservation 1 (V)

2. Presumtionen för villkorlig frigivning

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om att ta bort presumtionen för villkorlig frigivning och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna
2020/21:638 av Adam Martinen m.fl. (SD) yrkande 18,
2020/21:3272 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkande 64,
2020/21:3296 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 10,
2020/21:3427 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkande 2,
2020/21:3544 av Fredrik Schulte (M) yrkande 4,
2020/21:3725 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkandena 1 och 2,
2020/21:3727 av Adam Martinen m.fl. (SD) yrkandena 1, 2 och 3 i denna del och
2020/21:3730 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 1 och
bifaller delvis motionerna
2020/21:3303 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 21 och
2020/21:3311 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 31 i denna del.

Reservation 2 (S, V, MP)

3. Villkorlig frigivning vid synnerligen allvarlig brottslighet

Riksdagen avslår motion

2020/21:3727 av Adam Martinen m.fl. (SD) yrkande 3 i denna del.

Reservation 3 (SD)

4. Vägran att underkasta sig medicinsk behandling

Riksdagen avslår motion

2020/21:3730 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 3.

Reservation 4 (M, SD, KD)

5. Deltagande i viss utbildning

Riksdagen avslår motionerna

2020/21:2229 av Maria Malmer Stenergard (M) yrkandena 1 och 2 samt
2020/21:3730 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 4.

Reservation 5 (M, SD, KD)

6. Farlighetsbedömning före villkorlig frigivning

Riksdagen avslår motion

2020/21:3311 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 31 i denna del.

Reservation 6 (M, SD, KD)

7. Antal dagar som den villkorliga frigivningen kan skjutas upp

Riksdagen avslår motion

2020/21:3730 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 2.

Reservation 7 (M, KD)

8. Frivårdsinsatser för den som inte frigives villkorligt

Riksdagen avslår motion

2020/21:3725 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 3.

Reservation 8 (M, KD)

9. Utvärdering av aktuell lagstiftning

Riksdagen avslår motion

2020/21:3730 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 5.

Reservation 9 (M, KD)

Stockholm den 17 december 2020

På justitieutskottets vägnar

Fredrik Lundh Sammeli

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Fredrik Lundh Sammeli (S), Andreas Carlson (KD), Johan Forssell (M), Petter Löberg (S), Louise Meijer (M), Adam Marttinen (SD), Maria Strömkvist (S), Johan Hedin (C), Linda Westerlund Snecker (V), Ellen Juntti (M), Katja Nyberg (SD), Joakim Sandell (S), Carina Ödebrink (S), Johan Pehrson (L), Bo Broman (SD), Ingemar Kihlström (KD) och Johanna Öfverbeck (MP).

Redogörelse för ärendet

I betänkandet behandlar utskottet proposition 2020/21:18 En tydligare koppling mellan villkorlig frigivning och deltagande i återfallsförebyggande åtgärder. I propositionen föreslås att den villkorliga frigivningen ska kunna skjutas upp i större utsträckning än i dag för den som under anstaltstiden inte deltar i eller missköter återfallsförebyggande åtgärder eller andra åtgärder som kan hjälpa den dömda att anpassa sig i samhället. Vidare föreslås utökade möjligheter att skjuta upp den villkorliga frigivningen även vid annan misskötsamhet under verkställighetstiden.

Regeringens förslag till riksdagsbeslut finns i bilaga 1. Regeringens lagförslag finns i bilaga 2.

Fyra motioner har väckts med anledning av propositionen. I betänkandet behandlar utskottet även åtta motioner från allmänna motionstiden 2020/21. Motionsförslagen finns i bilaga 1.

Det kan nämnas att riksdagen tidigare har gjort flera tillkännagivanden till regeringen i frågor som anknyter till de som nu behandlas i propositionen. En närmare genomgång av dessa görs i det följande avsnittet under rubriken Tidigare riksdagsbehandling (s. 15).

Utskottets överväganden

En tydligare koppling mellan villkorlig frigivning och deltagande i återfallsförebyggande åtgärder

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen antar regeringens förslag till ändring i brottsbalken. Syftet med lagändringen är att åstadkomma en tydligare koppling mellan tidpunkten för villkorlig frigivning och deltagande i återfallsförebyggande åtgärder.

Riksdagen gör vidare ett tillkännagivande till regeringen om att reglerna bör skärpas ytterligare så att presumptionen för villkorlig frigivning tas bort och ersätts med ett system där större hänsyn tas till hur den intagne skött sig under verkställigheten av ett fängelsestraff.

Riksdagen avslår motionsyrkanden om villkorlig frigivning vid synnerligen allvarlig brottslighet, vägran att underkasta sig medicinsk behandling, deltagande i viss utbildning, farlighetsbedömning före villkorlig frigivning, antal dagar som den villkorliga frigivningen kan skjutas upp, frivårdsinsatser för den som inte frigges villkorligt och utvärdering av aktuell lagstiftning.

Jämför reservation 1 (V), 2 (S, V, MP), 3 (SD), 4 (M, SD, KD), 5 (M, SD, KD), 6 (M, SD, KD), 7 (M, KD), 8 (M, KD) och 9 (M, KD).

Gällande rätt

Verkställighet av fängelsestraff i anstalt

Enligt huvudregeln i 26 kap. 4 § brottsbalken ska den som dömts till fängelse verkställa straffet i kriminalvårdsanstalt. Bestämmelser om verkställigheten finns i fängelselagen (2010:610), fängelseförordningen (2010:2010) och Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för fängelse (KVFS 2011:1, FARK Fängelse).

Av 1 kap. 5 § fängelselagen följer att verkställigheten ska utformas så att den intagnes anpassning i samhället underlättas och så att negativa följder av frihetsberövandet motverkas. I den utsträckning det är möjligt utan att kravet på samhällsskydd eftersätts, ska verkställigheten särskilt inriktas på åtgärder som är ägnade att förebygga återfall i brott. Vidare framgår det av bestämmelsen att det för varje intagen ska upprättas en individuellt utformad verkställighetsplan samt att verkställigheten ska planeras och utformas efter samråd med den intagne och i samverkan med berörda myndigheter.

Närmare bestämmelser om verkställighetsplaneringen finns i 6–9 §§ fängelseförordningen. Av bestämmelserna framgår bl.a. att en verkställighetsplan ska grundas på en utredning om vilka åtgärder som bör vidtas under verkställigheten för att minska risken för återfall i brott samt följas upp fortlöpande och ändras när det finns anledning till det.

Villkorlig frigivning

Av 26 kap. 6 § brottsbalken framgår att den dömda enligt huvudregeln ska frigis villkorligt när två tredjedelar av ett tidsbestämt fängelsestraff, dock minst trettio dagar, har avtjänats. Om det finns synnerliga skäl mot villkorlig frigivning, ska den dock enligt 26 kap. 6 a § brottsbalken skjutas upp. Vid bedömningen av om det finns synnerliga skäl ska det särskilt beaktas om den dömda på ett allvarligt sätt har brutit mot de föreskrifter och villkor som gäller för verkställigheten. När antalet dagar som den villkorliga frigivningen ska skjutas upp bestäms ska enligt 26 kap. 7 § brottsbalken arten och omfattningen av de överträdelse som föranleder att den villkorliga frigivningen skjuts upp särskilt beaktas. Enligt samma bestämmelse får den villkorliga frigivningen skjutas upp med högst 180 dagar åt gången. Någon begränsning av hur mycket en villkorlig frigivning sammanlagt får skjutas upp finns inte, vilket innebär att den kan skjutas upp med tid som motsvarar hela reststraffet och att villkorlig frigivning således inte kommer till stånd över huvud taget. Enligt 26 kap. 10 § brottsbalken löper efter den villkorliga frigivningen en prøvotid som motsvarar den strafftid som återstår vid frigivningen, dock minst ett år. Under den tiden kan den frigivne t.ex. ställas under övervakning. Om den villkorliga frigivningen helt skjuts upp löper därmed inte någon prøvotid efter att den intagne frigetts.

Synnerliga skäl mot villkorlig frigivning

Vid bedömningen av om det finns synnerliga skäl ska det, som nämnts ovan, särskilt beaktas om den dömda på ett allvarligt sätt har brutit mot de föreskrifter och villkor som gäller för verkställigheten.

Av förarbetena framgår att all normgivning som gäller för den intagne omfattas i begreppet föreskrifter, dvs. såväl lagar och förordningar som Kriminalvårdens föreskrifter och anstaltens lokala ordningsregler. Med villkor avses annat som är bindande för den intagne, t.ex. vad som är bestämt i verkställighetsplanen. Brott mot verkställighetsplanen bör dock normalt hanteras genom en omprövning av planen och endast i undantagsfall leda till uppskjuten villkorlig frigivning.

Det bör endast vara allvarliga åsidosättanden av föreskrifter och villkor som beaktas. Med detta avses framför allt att den intagne har brutit mot föreskrifter och villkor av större vikt. Enstaka fall av misskötsamhet bör inte leda till uppskjuten villkorlig frigivning. Som regel bör det istället krävas att flera omständigheter har förekommit som tillsammans har en sådan tyngd att den villkorliga frigivningen ska skjutas upp. Om en intagen vid upprepade

tillfällen bryter mot reglerna som gäller för verkställigheten bör den villkorliga frigivningen skjutas upp. Detsamma gäller om en intagen under en stor del av verkställighetstiden vägrar att delta i någon form av sysselsättning eller om han eller hon upprepat beter sig aggressivt. Det kan dock inte uteslutas att en enstaka mycket allvarlig överträdelse, t.ex. en rymning, kan vara tillräcklig för att den villkorliga frigivningen ska skjutas upp.

Vid prövningen ska en helhetsbedömning göras av allt som har inträffat under verkställigheten, och även omständigheter som talar till den intagnes fördel beaktas. Om en intagen genomgår en positiv utveckling och under en lång tid inte missköter sig, bör det vara möjligt att låta bli att skjuta upp den villkorliga frigivningen om misskötsamheten skett tidigt i verkställigheten. (Se prop. 2005/06:123 s. 56.)

Propositionen

Skälen för regeringens bedömning

Regeringen framhåller att det finns ett starkt intresse från samhällets sida att arbeta på ett effektivt sätt för att förhindra återfall i brott samt att redan en liten minskning av återfall har betydelse när det gäller mänskligt lidande och en positiv effekt på samhällets kostnader. Arbetet med att förebygga återfall utgör därför enligt regeringen en viktig del av verkställigheten av ett fängelsestraff.

Kriminalvården tar för varje person som ska avtjäna ett fängelsestraff fram en individuell verkställighetsplan som inriktas på åtgärder som bl.a. är ägnade att förebygga återfall i brott. Regeringen konstaterar att den forskning som Brottsförebyggande rådet (Brå) redovisat i sitt remissvar ger stöd för att delta i återfallsförebyggande åtgärder minskar risken för återfall i brott. Brå har även fört fram att över hälften av dem som genomfört ett behandlingsprogram själva upplever att behandlingen minskat deras risk för återfall. Regeringen gör därför bedömningen att ett deltagande i Kriminalvårdens program minskar återfallsfrekvensen i brott och menar att det är av stor vikt att den intagne har ett starkt incitament att underkasta sig de återfallsförebyggande åtgärder som Kriminalvården har anvisat honom eller henne.

Som framgått ovan innebär de nuvarande reglerna om uppskjuten villkorlig frigivning att brott mot verkställighetsplanen normalt hanteras genom en omprövning av planen. Regeringen uppger att verkställighetsplaneringen inte sällan mynnar ut i att en återfallsförebyggande åtgärd som Kriminalvården anser att den intagne är i behov av inte förs in i verkställighetsplanen. Det kan t.ex. bero på att det bedöms som meningslöst att försöka förmå en intagen att delta i en åtgärd som denne är ovillig att genomföra. Något utrymme för att skjuta upp villkorlig frigivning på grund av att den intagne vägrar att delta i återfallsförebyggande åtgärder som inte finns med i verkställighetsplanen finns inte enligt de nuvarande reglerna. Regeringen menar att incitamentet för den intagne att följa villkoren i verkställighetsplanen eller för att delta i återfallsförebyggande åtgärder som inte finns med i verkställighetsplanen därmed borde vara förhållandevis litet.

Regeringens bedömning är att det bör skapas ett ökat incitament att delta i återfallsförebyggande åtgärder. Det ska enligt förslaget ske genom att tydligare koppla tidpunkten för villkorlig frigivning till den intagnes medverkan i de åtgärder som Kriminalvården anser vara nödvändiga för att minska risken för återfall i brott och till att verkställighetsplanen genomförs.

Ökade förutsättningar för uppskjuten villkorlig frigivning

Regeringens förslag

I propositionen föreslår regeringen att förutsättningarna för att skjuta upp villkorlig frigivning ska förtydligas och utökas. Förslaget innebär att ett tillägg införs i 26 kap. 6 a § brottsbalken med innebörden att det som skäl mot villkorlig frigivning särskilt ska beaktas om den dömde under verkställigheten i kriminalvårdsanstalt inte har deltagit i eller har misskött anvisade åtgärder som syftar till att förebygga återfall i brott eller på annat sätt främja hans eller hennes anpassning i samhället. Vidare föreslås att det både för den nya bedömningsgrunden och för annan misskötsamhet inte längre ska krävas att det finns synnerliga skäl mot villkorlig frigivning för att den ska skjutas upp utan det ska vara tillräckligt att det finns särskilda skäl.

Verkställighet på kriminalvårdsanstalt

Misskötsamheten ska enligt förslaget ha inträffat under verkställigheten i kriminalvårdsanstalt. Misskötsamhet som sker under tiden som en intagen vistas utanför anstalt under en utslussningsåtgärd enligt 11 kap. fängelselagen ska, precis som tidigare, omfattas av bestämmelsen om uppskjuten villkorlig frigivning. Däremot kan inte misskötsamhet som sker under verkställighet utanför anstalt med stöd av lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll leda till att villkorlig frigivning skjuts upp.

Inte deltagit i eller misskött anvisade åtgärder

Enligt förslaget ska bestämmelsen gälla både den som helt avstår från att delta i en anvisad åtgärd och den som missköter sig när åtgärden genomförs. Regeringen uppger att uttrycket ”anvisade åtgärder” används i syfte att förtydliga att det är Kriminalvården som slutligen avgör vilka åtgärder och insatser som ska komma i fråga för en intagen, även om den intagne själv ska delta i och medverka vid planeringen av verkställigheten.

Vidare föreslår regeringen att den nya bestämmelsen om uppskjuten villkorlig frigivning även ska kunna tillämpas när en åtgärd som Kriminalvården anser vara behövlig och lämplig inte tas med i verkställighetsplanen till följd av den intagnes negativa inställning till åtgärden. Att en åtgärd är lämplig innebär att hänsyn ska tas till dels den intagnes individuella förutsättningar att genomföra åtgärden, dels att den går att genomföra med hänsyn till bl.a. säkerhetsaspekter och resurser på den aktuella anstalten.

Regeringen framhåller att det måste vara förutsebart för den intagne vad som kan läggas honom eller henne till last vid bedömningen av om den villkorliga frigivningen ska skjutas upp samt att det måste ställas höga krav på en rättssäker prövning av frågan. En förutsättning är därför att Kriminalvården tydligt dokumenterar i den intagnes akt eller på annan lämplig plats att en viss åtgärd bedömts som behövlig och lämplig och därför anvisats den intagne. Det bör av dokumentationen också framgå vilka skäl som föranlett att åtgärden inte har tagits med i verkställighetsplanen.

Återfallsförebyggande åtgärder

Det bör enligt regeringen inte närmare specificeras i lagtexten vilka åtgärder som kan leda till uppskjuten villkorlig frigivning. Skälet till det är att det på grund av stora individuella variationer hos de intagna är svårt att ge en uttömmande redovisning av de insatser som kan antas ha återfallsförebyggande effekt eller främja den dömdes anpassning i samhället. Vad som i det enskilda fallet ska anses vara en återfallsförebyggande åtgärd eller åtgärd som är ägnad att främja den dömdes anpassning i samhället bör därför enligt regeringen avgöras av Kriminalvården efter en individuell bedömning på grundval av den dömdes situation. Om Kriminalvården anser att en åtgärd behövs bör den föras in i verkställighetsplanen eller bör dokumentation upprättas om varför den trots Kriminalvårdens bedömning inte införts i verkställighetsplanen. Regeringen konstaterar att en sådan ordning medför att det blir tydligt för den dömda vad som förväntas av honom eller henne under verkställigheten.

När det gäller vägran att underkasta sig medicinsk behandling är det regeringens bedömning att en sådan vägran inte ska kunna leda till att den villkorliga frigivningen skjuts upp. Detta bör gälla såväl för den som redan inledningsvis uppger att han eller hon inte samtycker till medicinsk behandling som den som senare, efter påbörjad behandling, inte vill slutföra den. Om den medicinska behandlingen endast är en del av en mer omfattande åtgärdsplan och misskötsamheten avser övriga delar av planen bör dock uppskjuten villkorlig frigivning kunna övervägas. Skälet till regeringens bedömning är den grundläggande utgångspunkten inom hälso- och sjukvården att vård ska vara frivillig och genomföras i samråd med den som är i behov av den.

Särskilda skäl istället för synnerliga skäl

Som nämns ovan är syftet med regeringens förslag att öka incitamentet för de intagna att delta i och fullgöra sådan behandling eller programverksamhet som Kriminalvården bedömer att det finns behov av för att minska risken för återfall i brott. Regeringen anser att ett bibehållet krav på synnerliga skäl skulle innebära en begränsad möjlighet att skjuta upp den villkorliga frigivningen och riskera att medföra att syftet med reformen inte uppnås. Samtidigt ska inte varje mindre överträdelse av verkställighetsplanen eller ovilja att delta i åtgärder kunna leda till uppskjuten villkorlig frigivning. Regeringens bedömning är därför att det istället ska vara tillräckligt att det finns särskilda skäl mot villkorlig frigivning för att den ska skjutas upp.

Enligt förslaget kan särskilda skäl finnas exempelvis om den dömde vägrar att delta i en behandling eller programverksamhet som bedöms vara av stor vikt för att minska risken för återfall i brott, särskilt om risken avser återfall i allvarligare brottslighet såsom sexualbrott eller våldsbrott. Även vägran att delta i nödvändig behandling mot missbruk kan innebära att det finns särskilda skäl att skjuta upp den villkorliga frigivningen. När det gäller deltagande i de behandlingsåtgärder som blivit införda i verkställighetsplanen kan det finnas särskilda skäl att skjuta upp den villkorliga frigivningen om den dömde utan giltig anledning uteblir från inplanerade möten eller behandlingstillfällen. Särskilda skäl kan också finnas om den dömde i och för sig deltar i åtgärden men uppträder störande eller inte efter bästa förmåga försöker tillgodogöra sig innehållet i åtgärden.

Regeringen konstaterar att det framstår som ändamålsenligt att även skärpa synen på annan misskötsamhet än sådan som tar sikte på att den intagne har avstått från att delta i återfallsförebyggande åtgärder. Därför föreslås att det ska vara tillräckligt att det finns särskilda skäl för att den villkorliga frigivningen ska skjutas upp också när det gäller annan misskötsamhet. Utgångspunkten bör då även fortsättningsvis vara att misskötsamheten ska avse regler eller villkor av större vikt. Det ska dock inte längre krävas att den är lika frekvent eller pågår under lika lång tid som tidigare. I stället bör enligt de nya reglerna ofta finnas skäl att skjuta upp den villkorliga frigivningen vid fler än ett fall av misskötsamhet i fråga om regler av större vikt. Vidare anser regeringen att det vid en enstaka överträdelse inte bör ställas lika höga krav som förut på överträdelsens allvar för att den ensam ska kunna leda till uppskjuten villkorlig frigivning.

Oavsett på vilken grund villkorlig frigivning övervägs att skjutas upp ska det göras en helhetsbedömning av allt som inträffat under verkställigheten. Även omständigheter som talar till den intagnes fördel ska beaktas. Om en intagen genomgår en positiv utveckling och under en lång tid inte missköter sig, bör det vara möjligt att avstå från att skjuta upp den villkorliga frigivningen om misskötsamheten skett tidigt i verkställigheten.

Skyldighet för vissa att genomgå behandlingsprogram

Som framgår nedan under rubriken Tidigare riksdagsbehandling har riksdagen tillkännagett att regeringen ska överväga om personer som är dömda för vålds- eller sexualbrott ska ha en skyldighet att genomgå behandlingsprogram. Regeringen uppger dock att det framstår som mindre lämpligt att det för vissa kategorier av dömda ska finnas en skyldighet att genomgå behandling. Frågan om vilket behov av åtgärder som finns bör enligt regeringen istället, liksom idag, avgöras av Kriminalvården efter en individuell bedömning. Regeringen menar vidare att det inte heller framstår som meningsfullt eller som ett effektivt sätt att använda Kriminalvårdens resurser på att tvinga den dömde att genomgå ett behandlingsprogram som han eller hon helt saknar motivation för.

Inga andra förändringar föreslås

Regeringen gör bedömningen att det inte bör vara en formell förutsättning att den intagne får en varning för att en händelse ska ligga till grund för ett beslut om uppskjuten villkorlig frigivning. Av rättssäkerhets- och förutsebarhetsskäl är det dock, understryker regeringen, lämpligt att varningsinstitutet i 12 kap. fängeselslagen används som en inledande åtgärd vid misskötsamhet.

Vidare anser regeringen att det inte bör göras några förändringar av den tid som ett beslut om uppskjuten frigivning kan avse. Det innebär att den längsta tid som den villkorliga frigivningen kan skjutas upp alltså ska vara 180 dagar åt gången samt att ett beslut om uppskjuten frigivning kan innebära att någon sådan inte kommer till stånd över huvud taget. Vidare innebär det att någon prøvotid inte löper för den som inte frigives villkorligt.

Regeringen uppger även att det inte bör göras några förändringar i fråga om Kriminalvårdens handläggning, rätten till offentligt biträde eller möjligheten att överklaga Kriminalvårdens beslut.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringen föreslår att lagändringarna ska träda i kraft den 1 maj 2021 och att de ska gälla endast i fråga om förhållanden som har inträffat efter ikraftträdandet. Bestämmelserna bör från ikraftträdandet omfatta alla som avtjänar ett fängelsestraff. Dock bör de nya bestämmelserna om uppskjuten villkorlig frigivning endast få grundas på omständigheter som inträffat efter ikraftträdandet och således det nuvarande regelverket tillämpas på misskötsamhet som inträffat i tiden före den 1 maj 2021.

Motionerna

Avslag på propositionen

I kommittémotion 2020/21:3718 av Linda Westerlund Snecker m.fl. (V) begärs att riksdagen ska avslå propositionen. Motionärerna anser att de nuvarande reglerna om villkorlig frigivning är väl avvägda och att det saknas skäl att ändra dem.

Presumtionen för villkorlig frigivning

I ett flertal motioner begärs att presumtionen för villkorlig frigivning på olika sätt ska avskaffas och att vissa villkor ska ställas upp för att villkorlig frigivning ska vara aktuell.

Johan Forssell m.fl. (M) begär i kommittémotion 2020/21:3303 yrkande 21 att möjligheten till villkorlig frigivning begränsas. Enligt motionärerna ska villkorlig frigivning endast komma i fråga undantagsvis och tidigast efter tre fjärdedelar av strafftiden i stället för som nu efter två tredjedelar av strafftiden. Dessutom ska återfallsförbrytare inte omfattas av någon möjlighet till villkorlig frigivning. Om Kriminalvården bedömer att ett behandlingsprogram

är lämpligt för en intagen ska detta vara obligatoriskt, och om den intagne vägrar att delta ska han eller hon inte beviljas villkorlig frigivning. Även misskötsamhet på anstalt ska i större utsträckning resultera i utebliven villkorlig frigivning. Även i kommittémotion 2020/21:3730 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 1 anförs att den som återfallit i brott inte ska omfattas av möjligheten till villkorlig frigivning. I samma motion (yrkande 3) begärs även att möjligheten att skjuta upp villkorlig frigivning vid vägran att genomgå medicinsk behandling ska utredas närmare. I yrkande 4 anförs motionärerna att det ska vara möjligt att villkora den villkorliga frigivningen mot att den intagne genomför vissa utbildningar i återfallsförebyggande syfte. I motion 2020/21:2229 av Maria Malmer Stenergard (M) yrkandena 1 och 2 begär motionären att avslutad gymnasieutbildning alternativt avslutade studier i svenska för invandrare ska vara en förutsättning för villkorlig frigivning. I kommittémotion 2020/21:3296 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 10 begärs att deltagande i återfallsförebyggande åtgärder ska vara en förutsättning för villkorlig frigivning. I motion 2020/21:3544 av Fredrik Schulte (M) yrkande 4 begärs att presumptionen för villkorlig frigivning avskaffas.

I kommittémotion 2020/21:3727 av Adam Martinen m.fl. (SD) yrkande 1 begärs att den automatiska villkorliga frigivningen ska avskaffas. I yrkande 2 föreslås att villkorlig frigivning ska kunna komma i fråga i särskilda fall vid gott beteende och styrkt rehabilitering. Den som återfallit i brott ska inte omfattas av möjligheten till villkorlig frigivning, och inte heller den som gjort sig skyldig till synnerligen allvarlig brottslighet (yrkande 3). Även i kommittémotion 2020/21:638 av Adam Martinen m.fl. (SD) yrkande 18 efterfrågas att den automatiska villkorliga frigivningen ska avskaffas.

Också i kommittémotionerna 2020/21:3311 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 31 och 2020/21:3725 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 2 begärs att den automatiska villkorliga frigivningen ska avskaffas. I det först nämnda motionsyrkandet anförs även att villkorlig frigivning ska förekomma tidigast efter tre fjärdedelar av strafftiden, att den som återfallit i brott inte ska omfattas av möjligheten till villkorlig frigivning, att den villkorliga frigivningen ska föregås av en farlighetsbedömning samt att misskötsamhet på anstalt i större utsträckning ska resultera i utebliven villkorlig frigivning. Ett liknade yrkande om följderna av misskötsamhet framställs även i kommittémotion 2020/21:3725 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 1.

Slutligen begär även motionärerna i kommittémotion 2020/21:3272 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkande 64 att den automatiska villkorliga frigivningen ska avskaffas. Dessutom anförs i kommittémotion 2020/21:3427 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkande 2 att den som har dömts för grova brott mot närstående eller grova sexualbrott och vägrar delta i behandlingsprogram inte ska omfattas av möjligheten till villkorlig frigivning.

Antal dagar den villkorlig frigivningen kan skjutas upp med

I kommittémotion 2020/21:3730 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 2 begärs att bestämmelsen om uppskjuten villkorlig frigivning i 26 kap. 7 § brottsbalken ska skärpas så att den villkorliga frigivningen skjuts upp med fler dagar i de fall det blir aktuellt att tillämpa de föreslagna reglerna.

Övrigt

I kommittémotion 2020/21:3725 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 3 begär motionärerna att behovet av frivårdsinsatser även för den som inte blir villkorligt frigiven ska utredas.

I kommittémotion 2020/21:3730 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 5 efterfrågar motionärerna en utvärdering av den nya lagstiftningen när en tid har förflutit efter ikraftträdandet.

Tidigare riksdagsbehandling

Vid beredningen av motioner från allmänna motionstiden 2014/15 föreslog utskottet ett tillkännagivande med anledning av ett motionsyrkande om skärpta regler för villkorlig frigivning för de som har återfallit i likartad brottslighet (bet. 2014/15:JuU17 s. 28 f.). Utskottet uttalade att förändringar i möjligheten till villkorlig frigivning bör övervägas för personer som har återfallit i likartad brottslighet. De som återfaller i likartad brottslighet och på nytt döms till fängelse bör som huvudregel avtjäna minst tre fjärdedelar av det nya straffet. Tiden i anstalt bör dock följas av en period då den intagne ges möjlighet att återanpassa sig till ett liv i frihet. I betänkandet avstyrkte utskottet yrkanden om att avskaffa villkorlig frigivning. Utskottet ansåg att det saknades skäl för att ändra bestämmelserna för villkorlig frigivning på det föreslagna sättet. Riksdagen biföll utskottets förslag (rskr. 2014/15:153). Liknande yrkanden om att helt avskaffa eller i vart fall ta bort presumptionen för villkorlig frigivning har behandlats och avstyrkts av utskottet även i betänkandena 2015/16:JuU21 (förenklat), 2016/17:JuU19, 2017/18:JuU16, 2018/19:JuU28 och 2019/20:JuU28.

Vid beredningen av motioner från allmänna motionstiden 2015/16 föreslog utskottet ett tillkännagivande till regeringen med anledning av motionsyrkanden om att personer som är dömda för vålds- eller sexualbrott ska ha en skyldighet att genomgå behandlingsprogram. En vägran att delta i ett sådant program bör enligt tillkännagivandet få konsekvenser för den intagnes möjligheter att få permission och villkorlig frigivning. Den intagnes medverkan i behandlingsprogram ska vara ett krav för villkorlig frigivning för personer som dömts för grova sexualbrott eller grova brott mot närstående (2015/16:JuU21 s. 24 f.). I betänkandet avstyrkte utskottet yrkanden om att hög återfallsrisk ska utgöra ett hinder mot villkorlig frigivning och att den som återfallit i brott inte ska beviljas villkorlig frigivning alls eller frigives villkorligt först efter att ha avtjänat tre fjärdedelar av det nya straffet. Utskottet hänvisade till det ovan nämnda tillkännagivandet och uppgav att regeringen under 2016

skulle utse en utredare med uppdrag att överväga förändringar i systemet för villkorlig frigivning. Med det i beaktande såg utskottet inte något behov av ytterligare tillkännagivanden om ändring av bestämmelserna för villkorlig frigivning. Riksdagen biföll utskottets förslag (rskr. 2015/16:174). Likalydande yrkanden har behandlats och avstyrkts av utskottet även i betänkandena 2016/17:JuU19, 2017/18:JuU16, 2018/19:JuU25 och 2019/20:JuU28.

Vid beredningen av motioner från allmänna motionstiden 2016/17 (2016/17:JuU19 s. 39 f.) avstyrkte utskottet yrkanden om att villkorlig frigivning ska kunna senareläggas vid vägran att lämna urinprov. Riksdagen biföll utskottets förslag (rskr. 2016/17:203). Ett likalydande yrkande har behandlats och avstyrkts av utskottet även i betänkandet 2017/18:JuU16.

Vid beredningen av motioner från allmänna motionstiden 2017/18 (2017/18:JuU16 s. 47 f.) avstyrkte utskottet dels yrkanden om att vägran att delta i behandlingsprogram ska få konsekvenser för möjligheten till villkorlig frigivning dels yrkanden om att villkorlig frigivning som regel ska komma i fråga efter tre fjärdedelar av strafftiden. Utskottet uttalade att riksdagen i det ovan nämnda tillkännagivandet från 2016 uppmanade regeringen att överväga om personer som dömts för våldsbrott bör ha en skyldighet att genomgå behandlingsprogram samt att regeringen därefter tillsatt en särskild utredare med uppdrag att överväga och föreslå ändringar i systemet med villkorlig frigivning. Eftersom utredaren hade lämnat sitt betänkande i juni 2017 ansåg utskottet inte att det fanns något skäl att ställa sig bakom motionsyrkandena. Riksdagen biföll utskottets förslag (rskr. 2017/18:184). Liknande yrkanden har behandlats och avstyrkts av utskottet även i betänkandena 2018/19:JuU25 och 2019/20:JuU28.

I betänkande 2018/19:JuU25 där proposition 2018/19:77 Förstärkta återfallsförebyggande åtgärder vid villkorlig frigivning behandlades föreslog utskottet ett tillkännagivande om en tydligare koppling mellan deltagande i behandlingsprogram eller andra återfallsförebyggande åtgärder och frågan om villkorlig frigivning samt ett tillkännagivande om en reformering av systemet med villkorlig frigivning där större hänsyn ska tas till bl.a. hur den intagne skött sig under verkställigheten. Riksdagen följde utskottets förslag (rskr. 2018/19:228).

Regeringens redovisning av tillkännagivanden

I propositionen nämns inte tillkännagivandet från 2015 om att skärpa reglerna om villkorlig frigivning för de som har återfallit i likartad brottslighet. I regeringens skrivelse 2019/20:75 Riksdagens skrivelser till regeringen – åtgärder under 2019 uppger regeringen att tillkännagivandet inte är slutbehandlat (s. 14).

Regeringen gör bedömningen att tillkännagivandet från 2016 om skyldigheten för vissa kategorier av dömda att genomgå behandlingsprogram är delvis slutbehandlat. Enligt regeringen ligger propositionens förslag mycket nära riksdagens tillkännagivande i den del det avser att det bör införas en skyldighet

för den som har begått viss brottslighet att delta i behandlingsprogram för att kunna komma i fråga för villkorlig frigivning. Därmed anser regeringen att någon ytterligare åtgärd inte behöver vidtas med anledning av den delen av tillkännagivandet. Den del av tillkännagivandet som innebär att en vägran att delta i behandlingsprogram ska få konsekvenser för den intagnes möjligheter till permission behandlas inte i propositionen och är därmed enligt regeringen inte slutbehandlad.

Vad gäller tillkännagivandena från 2019 uppger regeringen att de är slutbehandlade genom de lagförslag som lämnas i propositionen.

Utskottets ställningstagande

Som framgår ovan har utskottet vid flera tillfällen tidigare framhållit att vägran att delta i behandlingsprogram eller andra återfallsförebyggande åtgärder bör få konsekvenser för den intagnes möjligheter att beviljas villkorlig frigivning. Det är därför positivt att regeringen nu har överlämnat ett lagförslag som innebär dels en tydligare koppling mellan deltagande i återfallsförebyggande åtgärder och möjligheten till villkorlig frigivning, dels att synen också på annan misskötsamhet skärps. Utskottet anser att regeringens förslag är ändamålsenligt utformat och att det bör antas. Utskottet avstyrker därmed motion 2020/21:3718 (V).

Samtidigt anser utskottet att även om det är ett steg i rätt riktning så är regeringens förslag inte tillräckligt. Som framgår ovan har riksdagen också riktat flera tillkännagivanden till regeringen om att det nuvarande systemet med villkorlig frigivning måste skärpas. Enligt utskottet undergräver den nuvarande ordningen – med en presumtion för villkorlig frigivning efter två tredjedelar av strafftiden – principen om att straffet ska stå i proportion till brottets allvar. Villkorlig frigivning bör i stället fungera som en möjlighet och vara förbehållen för intagna som skött sig väl under verkställigheten. I bedömningen av den intagnes skötsamhet bör särskild hänsyn tas till den intagnes motivation och i vilken utsträckning han eller hon har deltagit i behandlingsprogram och andra brottsförebyggande åtgärder som Kriminalvården har föreslagit. Andra begränsningar som bör övervägas är att villkorlig frigivning ska kunna komma i fråga tidigast efter tre fjärdedelar av strafftiden och aldrig för den som har återfallit i brott. Vad utskottet nu anfört bör riksdagen ge regeringen till känna. Därmed tillstyrker utskottet motionerna 2020/21:638 (SD) yrkande 18, 2020/21:3272 (L) yrkande 64, 2020/21:3296 (M) yrkande 10, 2020/21:3427 (L) yrkande 2, 2020/21:3544 (M) yrkande 4, 2020/21:3725 (KD) yrkandena 1 och 2, 2020/21:3727 (SD) yrkandena 1, 2 och 3 (i denna del) och 2020/21:3730 (M) yrkande 1 samt tillstyrker delvis motionerna 2020/21:3303 (M) yrkande 21 och 2020/21:3311 (KD) yrkande 31 (i denna del).

Utskottet anser däremot inte att villkorlig frigivning bör vara utesluten vid vissa typer av synnerligen allvarlig brottslighet på det sätt som efterfrågas av

motionärerna i 2020/21:3727 (SD) yrkandena 3 (i denna del). Utskottet avstyrker således dessa motionsyrkanden.

När det gäller begäran om att närmare utreda möjligheten att skjuta upp villkorlig frigivning vid vägran att genomgå medicinsk behandling gör utskottet ingen annan bedömning än den som regeringen gör i propositionen. Utskottet avstyrker därför motion 2020/21:3730 (M) yrkande 3.

Utskottet delar vidare den uppfattning som motionärerna framför i motionerna 2021:2229 (M) yrkandena 1 och 2 samt 2020/21:3730 (M) yrkande 4 om att utbildning är en viktig brottsförebyggande åtgärd. Som framgår ovan har utskottet också ställt sig bakom yrkanden om att större hänsyn ska tas till i vilken utsträckning den intagne har deltagit i olika brottsförebyggande åtgärder. Utskottet är dock inte berett att ställa sig bakom kravet på att deltagande i viss utbildning ska vara ett villkor för villkorlig frigivning på det sätt som motionärerna efterfrågar. Motionerna avstyrks därmed.

Utskottet är inte berett att ställa sig bakom yrkandet att villkorlig frigivning ska föregås av en farlighetsbedömning. Motion 2020/21:3311 (KD) yrkande 31 (i denna del) avstyrks därmed.

Mot bakgrund bl.a. av det tillkännagivande som föreslås ovan ser utskottet inte skäl att ta initiativ till en ökning av antal dagar som den villkorliga frigivningen kan skjutas upp. Motion 2020/21:3730 (M) yrkande 2 avstyrks därmed.

När det gäller frågan om frivårdsinsatser för den som inte frigives villkorligt anser utskottet att det i nuläget saknas skäl att ta initiativ till en ändring av reglerna om prövotid. Utskottet avstyrker därmed motion 2020/21:3725 (KD) yrkande 3.

Utskottet utgår vidare från att regeringen kommer att följa upp de nya bestämmelserna om villkorlig frigivning när de varit på plats en tid och anser inte att det finns anledning för riksdagen att göra något tillkännagivande om detta. Motion 2020/21:3730 (M) yrkande 5 avstyrks därmed.

Slutligen har utskottet inget att invända mot regeringens redovisning av tillkännagivandena.

Reservationer

1. En tydligare koppling mellan villkorlig frigivning och deltagande i återfallsförebyggande åtgärder, punkt 1 (V)

av Linda Westerlund Snecker (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen bifaller motion

2020/21:3718 av Linda Westerlund Snecker m.fl. (V) och

avslår proposition 2020/21:18.

Ställningstagande redan

Det är redan idag möjligt att skjuta upp villkorlig frigivning om det finns synnerliga skäl. Jag anser att dessa regler är väl avvägda och ser inga skäl för att ändra på systemet. Den villkorliga frigivningen fungerar som en utslussning i samhället under en provotid. Om möjligheterna till villkorlig frigivning minskar och utslussningen i samarbete mellan frivården, kommunen och föreningslivet inte kan ske riskerar dömda personer att återfalla i brott i större utsträckning än idag.

Riksdagen beslutade våren 2019 att anta de lagändringar som regeringen föreslagit om att stärka Kriminalvårdens möjligheter att vidta stöd- och kontrollåtgärder gentemot dem som friges villkorlig från ett fängelsestraff (prop. 2018/19:77 Förstärkta återfallsförebyggande åtgärder vid villkorlig frigivning). Lagändringarna trädde i kraft den 1 juli 2020. Jag anser att det är anmärkningsvärt att regeringen så kort tid efteråt och innan lagändringens effekter hunnit utvärderas lägger fram ett förslag om ännu mer ingripande förändringar av reglerna om villkorlig frigivning.

När det gäller den del av förslaget som syftar till att skapa ett starkare incitament för den dömda att delta i återfallsförebyggande åtgärder anser jag, i likhet med flera remissinstanser, att lagförslaget riskerar att stå i strid med principerna om likabehandling, proportionalitet och förutsebarhet. Det är inte rimligt att dömda inte ska kunna förutse när de kommer att friges i förhållande till vad de ska uppfylla under strafftiden. Därtill finns det intagna som av olika skäl inte har möjlighet att delta i den programverksamhet som erbjuds. Vidare saknas en analys utifrån forskning som talar för att återfallsrisken ökar i takt med frihetsberövandets längd. Dessutom saknas det forskningsstöd för antagandet att programverksamhet i anstalt minskar återfall bland personer som inte är motiverade att förändra sitt beteende.

När det gäller den del av förslaget som innebär att synen på även annan misskötsamhet skärps anser jag att det strider mot grundläggande krav på

likabehandling, förutsebarhet, saklighet och rättssäkerhet. Eftersom verkställighetsplanen är individuell innebär det att kraven på de dömda blir olika. Verkställighetsplanen kan dessutom förändras under frihetsberövandet vilket innebär att de dömda inte från början kan förutse vilka krav som ställs på dem eller när frihetsberövandet beräknas upphöra. Det kan även medföra att intagna tvingas till behandlingsåtgärder som de inte är motiverade till, har behov av eller är mottagliga för.

Sammantaget anser jag att riksdagen bör avslå regeringens proposition.

2. Presumtionen för villkorlig frigivning, punkt 2 (S, V, MP)

av Fredrik Lundh Sammeli (S), Petter Löberg (S), Maria Strömkvist (S), Linda Westerlund Snecker (V), Joakim Sandell (S), Carina Ödebrink (S) och Johanna Öfverbeck (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen avslår motionerna

2020/21:638 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 18,

2020/21:3272 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkande 64,

2020/21:3296 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 10,

2020/21:3303 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 21,

2020/21:3311 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 31 i denna del,

2020/21:3427 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkande 2,

2020/21:3544 av Fredrik Schulte (M) yrkande 4,

2020/21:3725 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkandena 1 och 2,

2020/21:3727 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkandena 1, 2 och 3 i denna del och

2020/21:3730 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 1.

Ställningstagande

Den lagändring som utskottet nu föreslår att riksdagen ska anta kommer att medföra utökade möjligheter att beakta intagnas vägran att delta i behandlingsprogram och annan misskötsamhet som skäl för att skjuta upp villkorlig frigivning. Vi anser inte att det finns något behov av att ytterligare skärpa reglerna om villkorlig frigivning på det sätt som motionärerna föreslår.

3. Villkorlig frigivning vid synnerligen allvarlig brottslighet, punkt 3 (SD)

av Adam Marttinen (SD), Katja Nyberg (SD) och Bo Broman (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2020/21:3727 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 3 i denna del.

Ställningstagande

Vi anser att den som har begått synnerligen allvarlig brottslighet aldrig bör kunna få förmånen av att friges villkorligt utan i stället alltid ska sitta av hela sin strafftid.

4. Vägran att underkasta sig medicinsk behandling, punkt 4 (M, SD, KD)

av Andreas Carlson (KD), Johan Forssell (M), Louise Meijer (M), Adam Marttinen (SD), Ellen Juntti (M), Katja Nyberg (SD), Bo Broman (SD) och Ingemar Kihlström (KD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2020/21:3730 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 3.

Ställningstagande

I propositionen föreslås inte att vägran att underkasta sig medicinsk behandling ska kunna leda till att den villkorliga frigivningen skjuts upp. I syfte att förhindra återfall anser dock vi att det finns skäl att se över kopplingen mellan uppskjuten villkorlig frigivning och vägran att delta i behandling av medicinsk karaktär. Den medicinska behandling som kan komma i fråga är sådan behandling som Kriminalvården bedömer är relevant för den intagne i återfallsförebyggande syfte, t.ex. behandling mot missbruk och sexualbrott. Socialstyrelsen anser i sitt remissyttrande att det finns skäl att analysera förslaget närmare och Riksdagens ombudsmän (JO) frågar i sitt remissyttrande vilka åtgärder av medicinsk karaktär som kan komma i fråga. Vi menar att det

finns anledning att ytterligare utreda möjligheten att skjuta upp den villkorliga frigivningen vid vägran att genomgå medicinsk behandling.

5. Deltagande i viss utbildning, punkt 5 (M, SD, KD)

av Andreas Carlson (KD), Johan Forssell (M), Louise Meijer (M), Adam Martinen (SD), Ellen Juntti (M), Katja Nyberg (SD), Bo Broman (SD) och Ingemar Kihlström (KD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 5 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna
2020/21:2229 av Maria Malmer Stenergard (M) yrkandena 1 och 2 samt
2020/21:3730 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 4.

Ställningstagande

Utbildning är en viktig och avgörande del av det återfallsförebyggande arbetet och en förutsättning för att kunna få jobb. Den som avtjänar ett fängelsestraff bör ha en skyldighet att anstränga sig för att kunna påbörja ett laglydigt leverne och förebygga återfall i brott. Tyvärr medför bristande språkkunskaper att det ibland är svårt för intagna att delta i återfallsförebyggande insatser. Inom Kriminalvårdens anstalter finns goda möjligheter att delta i grundskole- och gymnasieutbildning samt svenska för invandrare och därmed avsevärt förbättra möjligheterna till egen försörjning efter frigivning. Det är olyckligt om dagens utformning av reglerna om villkorlig frigivning medför att en påbörjad utbildning avbryts i förtid. Regeringen bör mot den bakgrunden utreda möjligheten att i de fall då det bedöms vara av särskild vikt för att förebygga återfall villkora den villkorliga frigivningen för unga personer som avtjänar fängelsestraff mot att genomföra vissa utbildningar.

6. Farlighetsbedömning före villkorlig frigivning, punkt 6 (M, SD, KD)

av Andreas Carlson (KD), Johan Forssell (M), Louise Meijer (M), Adam Martinen (SD), Ellen Juntti (M), Katja Nyberg (SD), Bo Broman (SD) och Ingemar Kihlström (KD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 6 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2020/21:3311 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 31 i denna del.

Ställningstagande

Vi anser att villkorlig frigivning bör föregås av en farlighetsbedömning. Den s.k. Hagamannen, som dömdes för en rad överfallsvåldtäkter samt mordförsök, bedömdes fortfarande vara farlig när han frigavs villkorligt.

7. Antal dagar som den villkorliga frigivningen kan skjutas upp, punkt 7 (M, KD)

av Andreas Carlson (KD), Johan Forssell (M), Louise Meijer (M), Ellen Juntti (M) och Ingemar Kihlström (KD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 7 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2020/21:3730 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 2.

Ställningstagande

Den villkorliga frigivningen får skjutas upp med högst 180 dagar åt gången. Vi menar att vägran att delta i återfallsförebyggande åtgärder måste få större konsekvenser och att en betydande del av den villkorliga frigivningen bör skjutas upp när det blir aktuellt att tillämpa de regler som nu föreslås. Därför bör bestämmelsen om detta ses över i skärpande riktning.

8. Frivårdsinsatser för den som inte frigives villkorligt, punkt 8 (M, KD)

av Andreas Carlson (KD), Johan Forssell (M), Louise Meijer (M), Ellen Juntti (M) och Ingemar Kihlström (KD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 8 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2020/21:3725 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 3.

Ställningstagande

Efter den villkorliga frigivningen gäller en prøvotid för den dömda under en period som motsvarar den strafftid som återstår vid frigivningen, dock minst ett år. Prövotiden är tänkt att underlätta återanpassningen i samhället. Eftersom någon prøvotid inte löper för den som inte frigives villkorligt anser vi att en utvidgad möjlighet till frivårds- och övervakningsåtgärder för dessa personer efter tiden i anstalt bör utredas. En sådan åtgärd ska vara förutsebar för den enskilde och meddelas i samband med dom, i vilken det tydliggörs att frivårds- och övervakningsåtgärder kommer att tillämpas även om den enskilde inte blir villkorligt frigiven.

9. Utvärdering av aktuell lagstiftning, punkt 9 (M, KD)

av Andreas Carlson (KD), Johan Forssell (M), Louise Meijer (M), Ellen Juntti (M) och Ingemar Kihlström (KD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 9 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2020/21:3730 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 5.

Ställningstagande

Vi anser att de föreslagna lagändringarna bör utvärderas när det har förflutit en tid efter ikraftträdandet. Det är viktigt att lagstiftningen får avsedd effekt och fyller sitt syfte, nämligen att åstadkomma en tydligare koppling mellan villkorlig frigivning och deltagande i återfallsförebyggande åtgärder.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Propositionen

Proposition 2020/21:18 En tydligare koppling mellan villkorlig frigivning och deltagande i återfallsförebyggande åtgärder:

Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i brottsbalken.

Följdmotionerna

2020/21:3718 av Linda Westerlund Snecker m.fl. (V):

Riksdagen avslår proposition 2020/21:18.

2020/21:3725 av Andreas Carlson m.fl. (KD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att villkorlig frigivning ska skjutas upp oftare och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att avskaffa den automatiska villkorliga frigivningen och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av frivårdsinsatser även för den som inte blir villkorligt frigiven, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2020/21:3727 av Adam Marttinen m.fl. (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att avskaffa automatisk villkorlig frigivning och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att villkorlig frigivning ska kunna ske i särskilda fall vid gott beteende och styrkt rehabilitering och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att villkorlig frigivning aldrig ska kunna meddelas gällande återfallsförbrytare eller vid synnerligen allvarlig brottslighet och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:3730 av Johan Forssell m.fl. (M):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att villkorlig frigivning endast ska förekomma undantagsvis och tidigast efter tre fjärdedelar av strafftiden samt att den som återfallit i brott inte

- ska omfattas av möjligheten till villkorlig frigivning och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att skärpa bestämmelsen om uppskjuten villkorlig frigivning i 26 kap. 7 § brottsbalken och tillkännager detta för regeringen.
 3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att närmare utreda möjligheten att vid vägran att genomgå medicinsk behandling skjuta upp villkorlig frigivning och tillkännager detta för regeringen.
 4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten att villkora den villkorliga frigivningen mot genomförande av vissa utbildningar i återfallsförebyggande syfte och tillkännager detta för regeringen.
 5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en utvärdering av aktuell lagstiftning och tillkännager detta för regeringen.

Motioner från allmänna motionstiden 2020/21

2020/21:638 av Adam Marttinen m.fl. (SD):

18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att avskaffa den automatiska två tredjedelsfrigivningen och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:2229 av Maria Malmer Stenergard (M):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om krav på avslutad gymnasieutbildning för villkorlig frigivning och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om krav på avslutade studier i svenska för invandrare för villkorlig frigivning och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:3272 av Johan Pehrson m.fl. (L):

64. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att avskaffa principen om automatisk villkorlig frigivning och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:3296 av Johan Forssell m.fl. (M):

10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen skyndsamt ska återkomma till riksdagen med ett lagförslag om att villkorlig frigivning inte ska ske i de fall den dömde inte deltagit i återfallsförebyggande åtgärder, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2020/21:3303 av Johan Forssell m.fl. (M):

21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att begränsa möjligheterna till villkorlig frigivning och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:3311 av Andreas Carlson m.fl. (KD):

31. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om villkorlig frigivning och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:3427 av Johan Pehrson m.fl. (L):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om villkorlig frigivning för den som har dömts för grova brott mot närstående eller grova sexualbrott, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2020/21:3544 av Fredrik Schulte (M):

4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att avskaffa möjligheten att förkorta fängelsestraff med villkorlig frigivning annat än vid särskilda omständigheter och tillkännager detta för regeringen.

BILAGA 2

Regeringens lagförslag

Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 26 kap. 6 a § brottsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

26 kap.

6 a §¹

Om det finns *synnerliga* skäl mot villkorlig frigivning, ska den skjutas upp enligt vad som framgår av 7 §. Vid bedömningen av om det finns *synnerliga* skäl mot villkorlig frigivning ska det särskilt beaktas om den dömda på ett allvarligt sätt har brutit mot de föreskrifter och villkor som gäller för verkställigheten.

Om det finns *särskilda* skäl mot villkorlig frigivning, ska den skjutas upp enligt vad som framgår av 7 §. Vid bedömningen av om det finns *särskilda* skäl mot villkorlig frigivning ska det särskilt beaktas om den dömda *under verkställigheten i kriminalvårdsanstalt*

1. inte har deltagit i eller har misskött anvisade åtgärder som syftar till att förebygga återfall i brott eller på annat sätt främja hans eller hennes anpassning i samhället, eller

2. annars på ett allvarligt sätt har brutit mot de föreskrifter och villkor som gäller för verkställigheten.

1. Denna lag träder i kraft den 1 maj 2021.

2. Äldre föreskrifter gäller fortfarande i fråga om förhållanden som har inträffat före ikraftträdandet.

¹ Senaste lydelse 2018:1253.